

I. A pataki öregdiák-mozgalom kibontakozása és fejlődése

*Bolvári-Takács
Gábor*

ADATOK A PATAKI DIÁKOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE NYÍREGYHÁZI FIÓKEGYESÜLETÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ (1930–1937)

Az öregdiák-mozgalom az iskola társadalmi hatásmechanizmusának egyik fokmérője. Az oktatás és nevelés terén elért eredmények egy tantintézet számára ugyanis nemcsak a végzett tanulók egyéni sorsának jobb vagy rosszabb alakulásában tükröződnek. Fontos mutató, s egyben visszacsatolást jelentő kapocs az egykori növendékek összetartó erejét bizonyító önszerveződés, az egymást váltó nemzedékek évtizedes távlatokban fennmaradó barátsága. Az erős öregdiákbázis az anyaintézmény társadalmi elfogadottságát, rangját befolyásolja, hírnevét erősíti. Az öregdiák-mozgalom nem csupán komoly kulturális értékmentő és -teremtő missziót teljesít, de jelentősen hozzájárul a civil társadalom alapértékeinek képviseléséhez is.¹

A mai értelemben vett öregdiák-mozgalomról Magyarországon csupán a 19. század végétől beszélhetünk. Ahhoz ugyanis, hogy a végzettek az iskolájukkal fenntartott egyéni kapcsolatok helyett felismerjék a közös fellépésben rejlő előnyöket, több olyan tényező együttes fennállására volt szükség, amelyek csak a polgári fejlődés meghatározott fokának elérésével jelentek meg.² A hagyomány szerint 1531-ben alapított Sárospataki Református Kollégium számára azonban fennállásának első három és fél évszázadában sem volt ismeretlen, hogy a végzett növendékek visszatérnek és támogatják iskolájukat.³

¹ Kováts Dániel: Gondolatok a régi diákhagyományok kutatásáról, in SZEKERES Melinda (szerk.): *Ifjúság Hajdú-Biharban*, III. kötet, Debrecen, 1984.; HEGYI József: A pataki öregdiákok barátsága, in DOBAY Béla (szerk.): *A sárospataki Rákóczi Gimnázium jubileumi évkönyve*, Sárospatak, 1981.

² BOLVÁRI–TAKÁCS Gábor: Módszertani szempontok a pataki öregdiák-mozgalom történetének kutatásához, in KÖDÖBÖCZ József (szerk.): *Comenius és a hazai művelődés*, Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, *Bibliotheca Comeniana* 9, 2002.

³ Erről történeti összefüggéseiben lásd DIENES Dénes – UGRAI János: *A Sárospataki Református Kollégium története*, Sárospatak, Hernád, 2013. A jelen tanulmányban szereplő,

Jelenlegi ismereteink szerint az első sárospataki öregdiák baráti társaság a kiegyezés után öt évvel kezdte meg a működését Budán. A „Sárospataki Kör” alapszabálya és a belügyminisztériumnak címzett, 1872. február 11-ei keltezésű nyilvántartásba vételi kérelme a Magyar Országos Levéltárban fennmaradt.⁴

A pataki öregdiákok következő jelentős kezdeményezése a Sárospatakot Oltalmazó Liga megalakulása volt. A mozgalom 1916. április 30-án a pataki község házában bontott zászlót, az alakuló közgyűlés május 28-án zajlott le Budapesten. A belügyminisztérium azonban nem hagyta jóvá a benyújtott alapszabályokat, mert a háború miatt csak hadi jótékonyági célokkal lehetett egyesületet szervezni.⁵

Finkey Ferenc volt sárospataki, majd pozsonyi jogakadémiai tanár 1916. június 23-án tette közzé *Felhívás a volt pataki diákokhoz* című röpiratát, amelyben kérte, hogy a pataki diákok erkölcsileg és anyagilag támogassák a Sárospataki Református Főiskolát. Javasolta a Pataki Diákok Szövetsége megalakítását a Sárospatakot Oltalmazó Liga keretén belül.⁶ Finkey tervéhez többen csatlakoztak, és a Pataki Diákok Országos Szövetsége megalakítását célzó értekezletét 1917. május 5-én meg is tartották. Az alakuló közgyűlésre 1917. szeptember 23-án került sor Budapesten. Valószínűsíthető, hogy a Szövetség hivatalos nyilvántartásba vételére – a Ligához hasonlóan – a fennálló egyesületalakítási tilalom, illetve a fokozódó háborús viszonyok miatt nem került sor.⁷

A pataki öregdiák-mozgalom következő eseménye a Pataki Diákok Szövetsége (PDSZ) 1921. március 12-én, Budapesten történt megalakulása volt. A döntést, Panka Károly országgyűlési könyvtárigazgató kezdeményezésére, 25 volt pataki diák határozta el. A társaság alapszabály nélkül, baráti kör jelleggel jött létre, formális székhelyéül az Országház szolgált. Évente több alkalommal társasvacsorát rendeztek, 1929-ig összesen harminc alkalommal, amelyeken mindig elhangzott valamilyen pataki vonatkozású előadás, amelyek később nyomtatásban is megjelentek. A csoport adományokat gyűjtött, iskolai ösztöndíjakat alapított, 1927-ben Panka Károly és Komáromi János szerkesztésében kiadták *A pataki diákvilág anekdotáinak* I. kötetét.⁸

öregdiák-mozgalommal kapcsolatos adatok lelőhelye (a továbbiakban külön hivatkozás nélkül is): BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR: *A sárospataki öregdiák mozgalom 19–21. századi kronológiája. Intézménytörténet és közművelődési dimenziók* (elektronikus adattár, 2011): <http://patakidiak.hu/patakidiak/oldal/a-saros-pataki-oregdiak-mozgalom-19-21-szazadi-kronologiaja>; továbbá: http://www.zempleni-muzsa.hu/oreg_diak_krono.htm. (Letöltés ideje: 2019. 03. 01)

⁴ A dokumentumokat közzétettem: BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR: Sárospataki baráti kör Budán, 1872-ben, *Egyháztörténeti Szemle*, 6(2005/2), 143–146.

⁵ Uő: Adatok a pataki öregdiák-mozgalom történetéhez, in: KOVÁTS DÁNIEL (szerk.): *Comenius és Kazinczy szellemében*, Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, *Bibliotheca Comeniana* 14, 2009, 203–208.

⁶ Finkey röpirata önálló füzetben, továbbá a *Sárospataki Hírlap* I. évf. 1. számában jelent meg. A dokumentumot közzétettem: FINKEY FERENC: Felhívás a volt pataki diákokhoz, 1916, s. a. rend. BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR, *Zempléni Múzsza* 3(2003/4), 63–70.

⁷ Az alapszabály-tervezetet közzétettem: Kísérlet pataki diákszövetség létrehozására, 1917, *Zempléni Múzsza* 14(2014/2), 26–36.

⁸ PANKA KÁROLY (szerk.): *Jelentés a Pataki Diákok Országos Szövetsége Budapesti Egyesületének működéséről, 1921–1933*, Bp., PDOSZ BE, 1933.

A mozgalom legmagasabb szintű szerveződési formáját a Pataki Diákok Országos Szövetsége (PADOSZ) működésének időszakát jelentette. A szövetség alapszabállyal rendelkező, kulturális és érdekképviselési fórumként 1928. október 6-án jött létre Sárospatakon.⁹ Elnökévé Kazinczy Gábor ny. kúriai bírót, Kazinczy Ferenc dédunokáját választották meg, aki magánvagyonából is jelentősen támogatta a célok megvalósítását. Az 1920–30-as években a PDSZ, a PADOSZ és későbbi fiókegyesületei komoly anyagi erőforrásgyűjtő munkát végeztek, amelyből a két világháború között Sárospatakon, illetve a Kollégiumban szobrok, emléktáblák létesültek, kiadványok jelentek meg, ösztöndíjas diákok tanulhattak. Mindez 1931-ben tetőzött, a Kollégium fennállásának negyven éves évfordulójára szervezett ünnepségeken. A szövetség élen járt az öregdiákok politikai érdekvédelemérti képességének kiaknázásában: a kollégiummal és az egyházkerülettel közös lobbizások jelentősen hozzájárultak az iskola harmincas évekbeli fellendüléséhez, az intézmény számos épülettel és más beruházással gazdagodott (a Tanítóképző visszavétele, az Angol és a Humán Internátus felépítése stb.). A PADOSZ ténylegesen 1943-ig működött, de tevékenységének fénykora a harmincas évek közepén lezárult.¹⁰

A PADOSZ vidéki fiókegyesületei a szövetség megalapítása után másfél éven belül színre léptek. Elsőként a budapesti PDSZ alakult át az országos szövetség Budapesti Egyesületévé (1929. november 8.), és maradt továbbra is a legaktívabb szervezet. Ezt követték az újonnan létrejövő debreceni¹¹ (1930. február 3.), nyíregyházi (1930. június 14.) és miskolci (1930. június 19.) fiókegyesületek.

A továbbiakban levéltári dokumentumok alapján bemutatjuk a PADOSZ nyíregyházi fiókegyesületének megalakulását: közzétesszük az alakuló közgyűlés négy oldalas gépelt jegyzőkönyvét és az alapító tagok névsorát.¹² Az iratokat szöveghűen közöljük, csak a központozást és a gépelési hibákat javítottuk ki. Ezt megelőzően és követően a fiókegyesület életének néhány további adatát ismertetjük.

⁹ Az alapszabályt közzétettem: BOLVÁRI–TAKÁCS Gábor: A Pataki Diákok Országos Szövetségének megalakulása, 1928, in BARÁTH Béla Levente (szerk.): *Hittel és humorral. Tanulmánykötet a 60 éves Hörsik Richárd születésnapjára*, Debrecen, DRHE, 2015, 115–130. Lásd még: *Emléklapok 1928. okt. 6.-ról. A hősi halált halt sárospataki diákok második emléktáblájának leleplezési ünnepélyéről és a Pataki Diákok Országos Szövetségének megalakulásáról*, összeáll. NOVÁK Sándor, Bp., PADOSZ, 1928.

¹⁰ BOLVÁRI–TAKÁCS Gábor: Tények és tendenciák a pataki öregdiák-mozgalom történetében, in SZABÓ Csaba (szerk.): *Sárospataki Református Kollégium Alapítvány 1989–2009. Jubileumi kiadvány*, Sárospatak, 2009, 11–16.

¹¹ A MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltárában fennmaradt iratainak tartalmát közzétettem: Adatok a Pataki Diákok Országos Szövetsége debreceni fiókegyesületének történetéhez (1930–1944), *Sárospataki Füzetek* 20(2016/3), 93–100.

¹² A MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárában fellelhető dokumentumok jelzete: V.B. 186/1930. XI. 1036.

II. A PADOSZ nyíregyházi fiókegyesületének alakuló közgyűlése (1930. június 14.) (forrásközlés)

A PADOSZ létrejöttét Nyíregyházán is figyelemmel kísérték. A *Nyírvidék* című lap 1928. szeptember 21-i száma tudósított a Pataki Diákok Országos Szövetsége október 6-ra tervezett alakuló közgyűléséről, amelyen „Szabolcsból is sokan szándékoznak részt venni”.

A PADOSZ 1930. február 9-ei választmányi ülésén bejelentették, hogy a Nyíregyházi Fiókegyesületét Mikecz István és Horváth Dezső szervezik.

A fiókegyesület megalakulásának közvetlen előzményeként 1930. június 3-ána magát „A sárospataki Öreg diákok Orsz. Szövetsége nyíregyházi fiókjának előkészítő bizottsága” elnevezéssel jelölő csoport tizenhat aláírással ellátott nyomtatott felhívást tett közzé, amelyben közgyűlést hívtak össze a Pataki Diákok Országos Szövetsége Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fiókegyesülete megalakítására, 1930. június 14-re. Az aláírók között volt Erdőhegyi Lajos főispán, Mikecz István alispán, Görömbey István és Kérchy Péter járásbírói elnökök, Rimaszombathy Géza ny. pénzügyigazgató, Bartha László esperes, továbbá főszolgabírók, jogászok, lelkészek. A jelentkezőket Ráczy Gyula pénzügyi tanácsos gyűjtötte. Az illusztris névsor megtette a hatását, a rendezvényre a tervek szerint sor is került, az alábbiak szerint:

1. számú dokumentum

Másolat.

JEGYZŐKÖNYV

Készült Nyíregyházán 1930. június 14-én a Sárospataki Öreg Diákok Országos Szövetsége Nyíregyházi fiókjának alakuló közgyűléséről.

A Vármegyeháza kistermében az alakuló gyűlésen a következők jelentek meg: Kazinczy Gábor ny. kur. bíró, Debrecen; dr. Ráczy Lajos theol. tanár, Sárospatak; Mikecz István alispán, Nyíregyháza; dr. Ráczy Gyula pü. tanácsos, Nyíregyháza; dr. Keéky István ügyvéd, Nyíregyháza; Telegdy Bertalan földbirtokos, Nyírtura; Tomory Dezső ref. lelkész, Szabolcs; Gönczy József ref. lelkész, Kántorjánosi; P. Horváth Dezső kir. tvszki bíró, Nyíregyháza; dr. Görömbey Gusztáv kir. tvszki bíró, Nyíregyháza; Szalontay György kir. tvszki tanácselnök Nyíregyháza; Keresztury Sándor ref. lelkész, Balsa; Szombathy István főjegyző, Nyírmihálydi; Kürthy Ferenc közs. főjegyző, Dombrád; Vay Miklós főjegyző, Oros; dr. Mikecz Miklós vm. főorvos, Nyíregyháza; Stépán Béla főjegyző, Kemecse; Nagy Elek vár. műszaki főtan. Nyíregyháza; Gacsályi István ref. lelkész; Barabás; Major János tb. főszolgabíró, Nyírbátor; Ráczy Géza ref. lelkész, Nagyhalász; dr. Nagymáthé András ügyvéd, Nyíregyháza; Rimaszombathy Géza ny. pénzügyigazgató, Nyíregyháza; Keresztessy Sándor ref. lelkész, Oros; Somogyi József ref. lelkész, Dombrád; Kérchy Péter jb. elnök, Kisvárd; Görömbey István

jb. elnök, Nyíregyháza; Bálint János ref. lelkész, Geszteréd; dr. Andrassy Dániel árv. ülnök, Nyíregyháza; dr. Gönczy Miklós ügyvédjelölt, Nyíregyháza; dr. Ornstein Frigyes ügyvéd, Nyíregyháza; dr. Bodnár Jenő ügyvéd, Nyíregyháza; dr. Veress Sándor közs. jegyző, Paszab; Adorján Kálmán ref. lelkész, Nyírtét; Görömbey Péter esperes, Nagykovács; dr. Nyerges Miklós ügyvéd, Nyíregyháza; Gonda Béla főjegyző, Nyírtét; Keresztessy Lajos tkp. pénztárnok, Nyíregyháza.

Elfoglaltságuk miatt nem jelenhettek meg és üdvözlőket küldtek: Kriston Antal ref. lelkész, Gemzse; Somogyi József, Balsa; Beregszászy Endre, Lövöpetri; Rehó Gyula ref. lelkész, Tiszavid; Kriston Antal, Gemzse; Szabó Sándor ref. lelkész, Beszterce; Orosz Gyula ref. tanító, Kisvarsány; dr. Erőss János ügyvéd, Nyíregyháza.

Ráczy Gyula m. kir. pü. tanácsos, az előkészítő bizottság titkára megnyitja a gyűlést, annak tárgyát röviden ismerteti és indítványára korelnöknek megválasztják Zoltán Istvánt nyugalmazott főszolgabíró, korjegyzőnek dr. Andrassy Dániel vm. árvaszéki ülnököt s a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri dr. Mikecz Miklós vm. főorvost és dr. Nagymáthé András ügyvédet.

Korelnök ezután elfoglalja elnöki székét, meleg szavakkal üdvözli a megjelenteket és felkéri dr. Keéky István ügyvédet ünnepi beszédének elmondására. A magasröptű, hazafiságtól izzó beszédet, amely költői lendületével magával ragadta a megjelenteket, a gyűlés határozata folytán megőrzés végett a főiskola könyvtárában fogják elhelyezni. Azután Kazinczy Gábor ny. kur. bíró üdvözölte az alakuló közgyűlés tagjait, felhívta figyelmüket az 1931-ben a sárospataki főiskola 400 éves jubileuma alkalmából rendezendő ünnepekre, az országos revíziós mozgalmakra és hódoló szavakkal emlékezett meg az ország főméltóságú Kormányzójáról.

Korelnök felszólítja az előkészítő bizottság titkárát jelentésének előterjesztésére. Dr. Ráczy Gyula titkár felolvassa dr. Panka Károly orsz. elnök és Harsányi Gusztáv kur. bíró, mint a debreceni fiókegyesület elnökének üdvözlő sorait, ismerteti a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei fiókszövetség céljait, amely főleg a sárospataki főiskola szeretetére, erkölcsi és anyagi támogatására és az onnan hozott valláserkölcsi és hazafias szellem ápolására, valamint annak terjesztésére vonatkozik. Ugyancsak ismertette az Országos Szövetség alapszabályait, amely irányt ad ezen helyi alakulatnak is.

Ezek után a tisztikar választására került sor és annak eredménye a következő:

Elnök: dr. Erdőhegyi Lajos főispán, H

Alelnök: Rimaszombathy Géza min. tan. ny. kir. pü. igazgató, H

Titkár: Barth Ernő m. kir. pü. tanácsos, H

Pénztáros: Keresztessy Lajos tkp. pénztáros, H

Ellenőr: Telegdy Bertalan földbirtokos, Nyírtura

Választmányi tagok: Mikecz István alispán, H; Erdőhegyi Ferenc főszolg.,

Nyírbátor; Bartha László ref. esperes, Tiszalök; Gönczy József ref. lelkész, Kántorjánosi; Rehó Gyula ref. lelkész, Tiszavid; Dr. Rác Gyula pü. tanácsos, H. A számvizsgáló bizottság tagjai: Veress Károly ref. lelkész, Nyírtura; Dr. Nagymáthé András ügyvéd Helyben; Horváth Bertalan m. kir. pü. főtan., H. Tiszteletbeli tagokká választották:

Gróf Bethlen István m. kir. miniszterelnök, Budapest

Dr. Wekerle Sándor m. kir. pénzügyminiszter, Budapest

Gróf Klebelsberg Kunó m. kir. vall. és közokt. miniszter, Bpest.

Gróf Vay Miklós földbirtokos, Nyírtass

Gróf Vay László földbirtokos, Berkesz

Báró Vay Miklós földbirtokos, Tiszalök

Dr. Mezőssy Béla ny. kir. földmiv. miniszter, Újfehértó

A tisztikar megválasztása után az akadályoztatása miatt távollévő elnök helyettese, Rimaszombathy Géza min. tanácsos, ny. pü. igazgató alelnök foglalta el az elnöki széket és lelkes szavakkal üdvözölte a most már megalakult fiókszövetséget és indítványára elhatározta a közgyűlés, hogy a tisztikarnak jelen nem lévő tagjait jegyzőkönyvi kivonaton értesítik megválasztásukról.

Felszólalt dr. Rác Lajos teológiai tanár, mint a főiskola kiküldötte. Összefoglalja a kitézött célokat, emlékeztet az emberi szellem azon nagyszerű képviselőjére – (Comenius Amos János, Kövy professzor, Kossuth Lajos stb.)– akik [a] sárospataki főiskola nemesen incarnálódott alakjai voltak, és azon nemes szívű adakozókra, akiknek meleg szeretetéből, a hazafiság, vallásosság és a kultúra iránti fogékonyságukból és áldozatkészségükből létesült és tartatott fenn a Főiskola, s kérte a megjelenteket a Főiskola iránti további szeretetre és annak pártfogására.

Kimondta a közgyűlés, hogy a Sárospatakon tanult tanítók csatlakozása fölötté kívánatos volna és dr. Rác Lajos kilátásba helyezte, mely szerint a közeli napokban az Országos Szövetség részéről ily irányú felhívást fognak kibocsátani.

Kazinczy Gábor indítványozza, hogy az előkészítéssel felmerült kiadásokra adakozzanak a jelenlévő tagok 20-20 filléretet, amelynek eredményeként 9 P. 10 fill. azaz Kilencz pengő és 10 fillér folyt be.

Ezután elnök a Nemzeti Ima elmondása után az alakuló közgyűlést berekesztette.

A jegyzőkönyv helyesen van felvéve.

K.m.f.

Rimaszombathy s.k.

Dr. Nagymáthé András s.k.

alelnök

Dr. Andrassy Dániel s.k.
jegyző

Dr. Mikecz Miklós s.k.

mint jegyzőkönyv hitelesítői

[ikttatóbélyegző lenyomata]

Nyíregyháza város

015265/1930

21004/930

2. számú dokumentum

Az alapítók foglalkozását és lakhelyét feltüntető névsor

1. Mikecz István, vármegyei alispán, Nyíregyháza
2. Rimaszombathy Géza, min. tanácsos, ny. pü. igazgató, --"--
3. Görömbey István, járásbírósi elnök, --"--
4. Dr. Nagymáté András, ügyvéd, --"--
5. Dr. Rác Gyula, pénzügyi tanácsos, --"--
6. Dr. Andrassy Dániel m. árv. ülnök, --"--
7. Dr. Bodnár Jenő, ügyvéd, --"--
8. Dr. Nyerges Miklós, ügyvéd, --"--
9. Dr. Mikecz Miklós várm. főorvos, --"--
10. Dr. Keéky István, ügyvéd, --"--
11. Keresztessy Sándor, tkp. pénztáros, --"--
12. Barth Ernő, pénzügyi tanácsos, --"--
13. Dr. Görömbey Gusztáv, törv. bír., --"--
14. Telegdy Bertalan, földbirtokos, Nyírtura
15. Gönczy József, ref. lelkész, Kántorjánosi
16. Major János, tb. főszolgabíró, Nyírbátor
17. Rác Géza, ref. lelkész, Nagyhalász
18. Szombathy István, közs. jegyző, Nyírmihálydi
19. Vay Miklós, községi főjegyző, Oros
20. Tomory Dezső, ref. lelkész, Szabolcs

Nyíregyháza, 1930. augusztus hó 1-én.

Barth Ernő

[saját kezű aláírás]

egyesületi titkár

III. A PADOSZ nyíregyházi fiókegyesületének további működése

Amint látható, a közgyűlés jegyzőkönyvéhez Barth Ernő csak utólag, 1930. augusztus 1-jén csatolta az alapító tagok névsorát. Feltehetően ez az oka annak, hogy valamilyen korábbi jelenlevő nem tudta aláírni. Ezt követően – a megyei alispán nevében, aki személyében érintve volt, lévén az egyesület választmányi tagja – a megyei főjegyző az 1930. augusztus 7-én kelt 21004/1930.K. számú véghatározatával, az 1922. évi 77.000 B.M. sz. rendelet III. részében foglaltak alapján tudomásul vette a Pataki Diákok Országos Szövetsége nyíregyházi fiókjának megalakulását. Erről értesítést kapott a nyíregyházi polgármester, Barth Ernő egyesületi titkár és a belügyminiszter.¹³

Ha áttekintjük az alakuló közgyűlésen részt vett, illetve tisztségviselőnek megválasztott személyek névsorát, látható, hogy a Sárospataki Református Kollégium kisugárzását, azaz a Zemplénnel határos megyék értelmiségi összetételét jól jellemzi a pataki fiókegyesületek megformálódása, amelyekben elsősorban a jogászok és a teológusok domináltak (a pataki jogakadémia 1923-ig működött). Hasonló volt a helyzet Debrecenben és Miskolcon is. Az előbbi PADOSZ fiókegyesületben például alapító tag volt a helyi postaigazgató, a dohánygyár igazgatója, a törvényszéki elnök és több bíró, egyetemi professzorok, egyházi vezetők, azaz a város értelmiségi elitje. Miskolcon a fiókegyesület elnöke – Nyíregyházához hasonlóan – a főispán lett.

Feltűnő az is, hogy a nyíregyházi fiókegyesület elnevezése nem egyértelmű. A hatósági véghatározatban a PADOSZ „nyíregyházi csoportját” rögzítették, de az alakuló közgyűlés jegyzőkönyve szerint Rác Gyula, az előkészítő bizottság titkára a „Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei” fiókegyesület céljairól, terveiről beszélt. Erre utalt az 1930. június 4-ei felhívás szövege, és később is találkozunk ilyen vagy hasonló elnevezéssel. Nyíregyháza címtárának 1930/31. évi kötetében a „Pataki Diákok Szabolcs-, Szatmár-, Bereg- és Ungvármegyei Szövetsége” szerepel, és ugyanígy jelöli egy fővárosi monográfia is.¹⁴ Ugyanakkor a Vén Diákok Lapja – amely szerint „szinte egyedülálló szervezethez” jellemzi a Pataki Diákok Országos Szövetségét – a PADOSZ Nyíregyházi Fiókegyesülete megalakulásáról írt.¹⁵

A nyíregyházi fiókegyesület életének további eseményeiről a PADOSZ Sárospatakon őrzött levéltári iratanyagában található dokumentumok alapján alkothatunk képet.¹⁶

1930. június 21-én a PADOSZ választmányi ülést tartott Sárospatakon. A napirend keretében meghallgatták a beszámoló a nyíregyházi és a miskolci fiókok megalakulásáról. Ezután – ahogyan azt Rác Lajos említette a nyíregyházi közgyűlésen – határozatilag megtörtént a Tanítóképző tanárainak, végzőseinek külön fölkérése a Pataki

¹³ Uo.

¹⁴ VERTSE K. Andor (szerk.): *Szabolcsvármegye és Nyíregyháza Címtára*, 1930/1931. évi IV. évfolyam, 60/d-e. o.; HUNEK Emil (szerk.): *Nyíregyháza és Szabolcs megye községei*, Bp., 1931, 236.

¹⁵ *Vén Diákok Lapja*, 1(1930/3), 1930. augusztus 25., 6.

¹⁶ Lelőhely: Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Levéltára. Kp.II.1.1.PADOSZ jegyzőkönyvek; Kp.II.1.2.Vegyes iratok; Kp.II.2.Panka Károly iratai; Kp.II.3.Lelvelezés; Kp.II.4.Iktatókönyv.

Diákok Országos Szövetsége tagságára, mert bár a pataki képző 1929-től újra egyházi intézmény, formálisan mégsem volt része a Sárospataki Református Főiskolának.

1930. június 22-én a PADOSZ éves közgyűlésén társelnökké választották Erdőhegyi Lajos, Harsányi Gusztáv, Panka Károly és Ragályi Balassa Ferenc fiókelnököket (sorrendben: Nyíregyháza, Debrecen, Budapest, Miskolc képviselőiben).

1930. december 15-én a PADOSZ Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Egyesülete választmányi ülést tartott. A feljegyzés szerint a tisztikar összetételét így rögzítették: elnök: Erdőhegyi Lajos; titkár: Barth Ernő; választmányi tagok: Andrassy Dániel, Bartha László, Gönczy Ákos József, Keéky István, Mikecz István, Rác Gyula, Rehó Gyula, Rimaszombathy Géza, Telegdy Bertalan. 1930 folyamán a nyíregyházi fiók 480 pengő segélyt és jutalmat osztott ki a pataki diákoknak.

1931. június 3-án zajlott le a nyíregyházi fiókegyesület „pataki estélye” Sóstón a szegény diákok segélyezésére, nyolc műsorszámmal (felolvasások, ének, zene, kórus), valamint egyesületi közgyűléssel.

A PADOSZ iratai között ezt követően 1932. június 12-én bukkan fel a nyíregyházi fiók: a Pataki Diákok Országos Szövetsége éves közgyűlésén, Sárospatakon, ahol elhangzik Novák Sándor országos főtitkári és Barth Ernő Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fiókegyesületi titkári jelentése. A PADOSZ taglétszáma ekkor kb. 300 fő, a nyíregyházi fióké 200 fő. Ezt követően a PADOSZ választmánya országos titkárrá választotta Barth Ernőt, aki megtartotta nyíregyházi tisztségét is, s aki az 1932. október 23-ai választmányi ülésen javaslatokat terjesztett elő a szövetség működésének felpozíciójára. Ugyanezen év folyamán változás történt a nyíregyházi fiók élén: Rimaszombathy Géza váltotta Erdőhegyi Lajost.

1933. május 1-jén Horváth János lett a PADOSZ Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Egyesületének új titkára, mert Barth Ernőt áthelyezték Zalaegerszegré, emiatt lemondott az országos és a megyei titkári tisztségeiről.

1933. június 2-án került sor a PADOSZ Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Egyesületének társasvacsorájára Sóstón. A tagokat az alelnök 12 körzetre osztotta. A továbbiakban ezek a körzetvezetők (mind református lelkészek vagy főszolgabírók) felügyelték a tagdíjfizetést, amelynek morálja így jelentősen javult.

1934. május 31-én ülésezett a PADOSZ Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Egyesülete közgyűlése, amelyen mindössze 14 fő volt jelen. Ennek ellenére megállapították, hogy a taglétszám 326 fő, vagyis pedig 100,02 pengő. A jelenlevő országos elnök, Kazinczy Gábor bejelentette, hogy a tagdíjhátralék a Szövetsége egészének szintjén 20.000 P felett van. A fiókegyesület tisztújítást tartott, amelynek eredményeként Rimaszombathy Géza elnök, a titkár Horváth János, a pénztáros Keresztessy Lajos lett, illetve maradt.

Látszik, hogy a harmincas évek közepére a mozgalom forrásgyűjtő funkciója kiálladt, szoros összefüggésben a gazdasági válsággal. Azt tudjuk, hogy a PADOSZ 1936. évi közgyűlésén Barth Ernőt tiszteletbeli taggá választották, Rimaszombathy Géza pedig 1937-ben még alelnöke volt a PADOSZ-nak, tehát a nyíregyházi egyesület ekkor még létezett.

1938. április 30-án kihirdették az egyesületek fokozottabb felügyeletéről és ellenőrzéséről szóló 1938. évi 181.000/1937.B.M. sz. körrendeletet. Ez szigorította a jóváhagyás feltételeit (csatolni kellett az egyesületek vezetőségeinek névsorát, benne részletes személyes jellegű adatokkal: névváltoztatás, vallás stb.). Az ekkor működő egyesületek 30 napon belül kötelesek voltak benyújtani a rendőrséghez a minden működési körülményükre vonatkozó részletes adatszolgáltatást, és a továbbiakban ezt évente ismételniük kellett. Szinte ezzel egyidejűleg lépett hatályba az újabb egyesületek alakításának korlátozásáról és a felesleges egyesületek megszüntetéséről szóló 1938. évi 181.001/1937.B.M. sz. körrendelet is, amelynek alapján az illetékes törvényhatóság köteles volt előterjesztést tenni a belügyminiszternek a nem működő egyesületek megszüntetéséről. Tudjuk, hogy a PADOSZ debreceni fiókegyesületét az igazolási eljárások teljesen szétzilálták, s feltételezhetjük, hogy ugyanez történt Nyíregyházán is.

A Pataki Diákok Országos Szövetsége formálisan 1944-ig működött, Trócsányi József ügyvezető elnök 1944. július 20-án tette az utolsó postakönyvi bejegyzést. A nyíregyházi fiókegyesület feltehetőleg ennél jóval korábban befejezte aktivitását. E sajátos lobbiszervezet megalakulása, működése jól illusztrálja a két világháború közötti vidéki értelmiség anyaiskoláját szerető és támogató magatartását, s mint ilyen, feltétlenül tanulságos, sok tekintetben akár követendő példa lehet napjainkra nézve is.

// IDŐVONAL

SZATMÁRI EMÍLIA

Sárospataki Református Nagykönyvtár